

NKŌWA NA NKŌWAAHA N'ASỤSỤ IGBO: NLEBAGHARỊ ANYA

Chinweude N. Ugochukwu
Ngalaba Ọmụmụ Igbo, Afrika na Nzikọrịta Ozi
Mahadum Nnamdi Azikiwe, Awka
cn.ugochukwu@unizik.edu.ng (07062603293)

Ụmị edemede

Isiokwu nchọcha a lebagharịrị anya na nkōwa na nkōwaaha n'asụsụ Igbo. E nwere mgbagwoju anya ụfọdụ ndị Igbo na-enwe gbasara nkōwa na nkōwaaha. Ụfọdụ na-eche na nkōwa na nkōwaaha bụ otu ihe. A chọrọ isite na nchọcha a mejuputa ebumnobi ndị a: iziputa mmetuta dị n'etiti nkōwa na nkōwaaha; igosiputa myiri na ndịiche dị n'etiti nkōwaaha na mkpuruokwu ndi ozo yitere ya; ikowaputa ụdị nkōwa e nwere n'Igbo na ituputa usoro ka mma isi kōwaa nkōwa na nkōwaaha n'asụsụ Igbo. Ụdị nchọcha e mere bụ nke sọvee, ebe a gbasoro usoro nkowaputa iji mee ka isiokwu nchọcha doo anya. E sitere n'akwukwọ utoasụsụ di iche iche nweta ngwa ndi a tuchara na nchọcha a. A chọputara na nkōwa na nkōwaaha nwere mmetuta n'etiti onwe ha; nkōwaaha bụ otu n'ime ụdị nkōwa e nwere, ebe mkpuruokwu ndi yitere nkōwaaha bụcha ahankōwa nke bụ otu n'ime ụdị aha e nwere n'Igbo. Ndị nkuzi na ụmụakwukwọ ga-erite uru na nchọcha a n'ihi na ihe mgbagwojuanya a na-enwe gbasara nkōwa na nkōwaaha ga-edowanye ha anya. Nchọcha a ga-emekwa ka amụmamụ utoasụsụ Igbo na-agbawanye mgborogwu.

Ọkpurukpụ okwu: asụsụ, utoasụsụ, nkejiasụsụ, nkōwa, ahankōwa

1.1 Okwu mmalite

Asụsụ ọ bụla bụ mkpuruokwu di iche iche mejuputara ya. Ihe e ji asụ asụsụ bụ ụdị mkpuruokwu di iche iche e nwere. Ọ bụ mkpuruokwu e dokoro ọny n'ụdị di iche iche di ka utoasụsụ nke asụsụ ọ bụla siri di ka e ji asụ asụsụ. A na-eji mkpuruedemede di iche iche emebe mkpuruokwu n'asụsụ di iche iche. Mkpuruokwu niile di n'asụsụ nwere ọrụ ha na-arụ di ka ụdị ha si di. Ya bụ na e kewara mkpuruokwu niile di n'asụsụ di ka ọrụ ha na-arụ siri di. Mkpuruokwu niile na-arụ otu ụdị ọrụ na-anọkọ ọny n'otu otu nke a na-akpọ nkejiasụsụ ma ọ bụ otu mkpuruokwu. Nkejiasụsụ bụ nchikọta mkpuruokwu di iche iche n'otu n'otu di ka ọrụ ha si di. Asụsụ ọ bụla nwere nkejiasụsụ nke ya ebe o si ewere mkpuruokwu o ji arụ ọrụ. N'utoasụsụ Igbo, ọ bụ mkpuruokwu ndi e ji asụ Igbo mebere nkejiasụsụ Igbo. Nkejiasụsụ e nwere n'Igbo gunyere ndi a: Mkpọaha, nkōwa ma ọ bụ nkōwaaha, ngwaa, nkwuwa, mbuuzọ, njikọ, na ntinkpu. N'ime nkejiasụsụ ndi a, naanị nkōwa ma ọ bụ nkōwaaha ka a ga-eleba anya. A bagidere nchọcha a n'ihi mgbagwojuanya ụfọdụ na-enwe gbasara nkōwa na nkōwaaha. Nke mere ka ụfọdụ na-eche na nkōwa na nkōwaaha bụ otu ihe. Ụfọdụ ndi odee na-eji nkōwa na nkōwaaha arugara otu ihe aka. Nke a na-ebute mgbagwojuanya nye ụmụ akwukwọ nakwa ụfọdụ ndi nkuzi. Ndị nkuzi ụfọdụ na-akuzi na nkōwa bụ otu n'ime nkejiasụsụ e nwere n'Igbo ebe ndi ozo na-akuzi na ọ bụ nkōwaaha bụ otu n'ime nkejiasụsụ e nwere n'Igbo. A chọrọ isite na nchọcha a ziputa mmetuta di n'etiti nkōwa na nkōwaaha; gosiputa myiri na ndịiche di n'etiti nkōwaaha na mkpuruokwu ndi yiri ya; kowaputa ụdị nkōwa e nwere n'Igbo ma tuputa usoro a ga-esi gbochie mgbagwojuanya ụfọdụ na-enwe n'etiti nkōwa na nkōwaaha.

Na mmalite, a kōwara nkejiasụsụ di ka ejirimara asụsụ di iche iche nke nkōwa ma ọ bụ nkōwaaha bụ otu na ya; e lebara anya n'echiche ndi odee di iche iche banyere nkōwa na nkōwaaha. E ziputara mmetuta di n'etiti nkōwa na nkōwaaha nakwa myiri na ndiiche di n'etiti nkōwaaha na mkpuruokwu ndi yiri ya. N'ikpeazu, a kōwara ụdị nkōwa e nwere ma chikọta nchọcha e mere site n'ituputa usoro e nwere ike isi gbochie nsogbu na mgbagwojuanya a na-enwe gbasara nkōwa na nkōwaaha n'asụsụ Igbo.

1.2 Ntulegharị agumagu

Ndi odee di iche iche agbaala mbọ ikōwa ihe gbasara nkōwa ma ọ bụ nkōwaaha di ka otu n'ime nkejiasụsụ e nwere n'utoasụsụ Igbo. Ọtutu ndi odee na-eji nkōwa ma ọ bụ nkōwaaha arugara otu ihe aka. N'ebe a, a tuler echiiche ndi odee ụfọdụ banyere nkōwa na nkōwaaha.

Ume, Ugoji na Dike (1989:82-83) si na nkōwaaha di ka otu n'ime nkejiasụsụ Igbo bụ okwu na-akowaputa ihe gbasara aha. Ha si na nkōwa bụ otu n'ime ụmụ nkōwaaha tinyere mkpokota, nruaka na nke onye. Echiche ndi odee a na-egosi na ha hutara nkōwaaha di ka otu n'ime nkejiasụsụ Igbo nke nkōwa bụ otu n'ime ụmụ nkōwaaha nwere. Echiche Ezikeojiaku (1989:109-118) adighi iche na nke Ume na ndi otu ya. Ọ na-akōwa na nkōwaaha bụ nkejiasụsụ na-akōwa aha nke nwere ụmụ ndi a: nkōwa, nruaka, mkpokota na nkeonye. Ikekonwu, Ezikeojiaku, Ubani na Ugoji (1999) na nghota nke ha si kwa na nkōwaaha bụ nkejiasụsụ na-akōwa aha n'asụsụ Igbo. Nkōwa ha dabakwara na nke ndi odee di n'elu.

Ezeomeke (1999), kwenyere na nkowaaha bu okwu niile na-akowa mkpooaha. O hutakwara nkowa di ka otu n'ime umu anọ nkowaaha nwere di ka o si deputa ha: nkowa, nkowaaha nruaka, nkowaaha mkpokota, na nkowaaha nkeonye. Ngosi (2000) kwadoro na nkowaaha bu nkejasusu na-akowa mkpooaha nke nkowa bu otu n'ime umu ya. Echiche Uba-Mgbemena (2009) puru iche n'echiche ndi odeo ndi e buru uzọ ziputa. Uba-Mgbemena si na nkowa bu otu n'ime nkejasusu e nwere n'Igbo nke nkowaaha bu otu n'ime umu ya. Ndi odeo ozọ metukwara aka n'iche gbasara nkowaaha bu Mbah na Mbah, (2014), ha si na nkowaaha bu nkejasusu na-ekwu ka ihe si di. Ha emeghi ka a mata umu ole nkowaaha nwere di ka ndi odeo ndi ozọ si kowaa. Emenanjo (2015) ji asusu Bekee lebaa anya n'echiche ndi odeo di iche iche gbasara nkowaaha n'asusu Igbo. Ndi odeo Emenanjo tulere gbadokariji ukwu n'ikowa onuogugu nkowa di n'asusu Igbo. O mere ka a mata na otutu mkpurukwu a na-eche na ha bu nkowaaha abughi n'ih i udi agwa ha na-akpa n'ahiriokwu. N'ih i na Emenanjo ziputara echiche ya n'asusu Bekee, e nweghi ike ikwu ihe o kporo nkejasusu na-akowa aha n'asusu Igbo. N'aka nke ha, Umeodinka, Ugochukwu, Ogwudile na Ilechukwu (2019:68-69) na-ekwu na nkowa bu otu n'ime nkejasusu Igbo. Ha si na nkowa bu mkpurukwu ndi ah i oru ha bu ikowa aha nke e kewara uzọ anọ ndi a: nkowaaha, nruaka, mkpokota na nkeonye. Na nghota Udemmadu na Egwuonwu-Chimezie (2022), nkowa bu nkejasusu Igbo nke na-ekwu ma na-akowakwu ihe banyere aha. O bu eziokwu na Udemmadu na onye otu ya kowara ihe gbasara ahankowa mana o nweghi ihe ha kwuru banyere nkowaaha.

E nwere nchocha ole na ole e mere yitere isiokwu a mana o nweghi nke ya na nchocha nke a bu otu. Nwachukwu (2015) mere nchocha ya na Bekee n'isiokwu a kporo "The phonosyntactic analysis of Igbo adjectives". O kowara usoro mmeputa na onodu nkowaaha n'asusu Igbo. Nchocha Nwachukwu yitere nchocha nke a maka na ha metutachara ihe gbasara nkowaaha mana ha di iche n'ih i na nchocha nke a na-elebaghari anya n'iche gbasara mkpurukwu niile na-ar u oru nkowa n'asusu Igbo nke nkowaaha bu otu n'ime ha. Umeodinka (2021) na nchocha o mere na Bekee n'isi o kporo "Corpus-based contrastive analysis of Igbo and English adjectives" ziputara udi nkowaaha e nwere n'asusu abuo ndi o tulere. Nchocha ya bu n'obi ime ka nsogbu ndi Igbo na-am u asusu Bekee na-enwe n'ikwaputa nkowaaha Bekee ufodu ndi oyiri ha adighi n'Igbo belata. Umeodinka na Nwobu (2023) mekwara nchocha ozọ na Bekee n'isiokwu ha kporo "A contrastive analysis of the syntax of German and Igbo adjectives". Site n'itulekorita nkowaaha Igbo na nke German, ha choputara udi nkowaaha e nwere n'asusu Igbo na nke German tinyere myiri na ndiche di n'onodu nkowaaha na ndokokwu nke asusu abuo a tulere. O bu eziokwu na nchocha ha na nchocha nke a metutara nkowaaha mana ebumnobi ha di iche iche.

Edemede nchocha ndi e lebara anya n'ebe a enweghi nke isiokwu ya na isiokwu nchocha nke a bu otu. Ebe nchocha ndi a tulere na-akowa maka udi, onodu na mmeputa nkowaaha n'asusu Igbo, nchocha nke a lebaghariji anya n'aha ndi odeo di iche na-akpo mkpurukwu ndi na-ar u oru ikowa aha n'Igbo iji kowaa ma tuputa uzọ ka mma isi na-arugara ha aka.

Site n'echiche ndi odeo ndi a ruturu aka n'ebe a, o doro anya na e nwere mgbagwojuanya gbasara nkowa na nkowaaha. Ebe ufodu ndi odeo na-as i na nkowaaha bu otu n'ime nkejasusu Igbo, ndi ozọ na-ekwu na o bu nkowa bu otu n'ime nkejasusu e nwere. Ndi mere nchocha n'isiokwu yitere isiokwu nchocha nke a mechara nchocha ha na Bekee; o nweghi nke ruturu aka n'iche gbasara mkpurukwu ndi ozọ na-arukwa oru nkowa n'asusu Igbo. Nke a mere o jiri di mkpa ilebaghariji anya n'isiokwu nchocha a iji mee ka a ghotawanye ihe gbasara ya nke oma.

1.3 Nkowaaha n'asusu Igbo

Nkowaaha bu otu n'ime ngalaba nkowa nke oru ya bu ikowa aha. O na-esotekari mgbe mkpooaha o na-akowa gachara. O naghi ebu uzọ tupu mkpooaha di ka o di n'asusu Bekee. Nkowaaha anaghi eso ngwaa n'asusu Igbo. Okwu ufodu nwere ike iru oru di ka nkowaaha bu: ocha ojii, ojoo, oma, ukwu, nta, di ka n'omumaatu ndi a:

- (1) a. Akwa ocha ka Ada yi.
- b. Ehi ojii churu ya oso.
- ch. Nwoke oma ah i biara be anyi.
- d. Ulo ukwu ah i bu nke m.
- e. Eze wuuru nne ya ulo nta.

Mkpurukwu ndi a kara ihe n'okpuru bucha nkowaaha ndi putara ihe e nwere n'asusu Igbo. N'ih i na e nweghi otutu nkowaaha n'Igbo Izugbe, e nwere mkpurukwu ufodu a na-ewebata di ka nkowaaha ndi gunyere: ogologo, mkpumkpu, obere, ochie, ohuru. Lee ha n'ahiriokwu:

- (2) a. Nwoke ogologo biara be anyi.
- b. Akpa obere ka o nyere m.
- ch. Nwaanyi mkpumkpu ah i tiri ya ihe.
- d. Ulo ochie ah i adaala.
- e. Akwa ohuru bu nke m.

N'ahiriokwu ndi a, mkpuruokwu ndi a kara ihe n'okpuru na-arụ ọrụ di ka nkowaaha n'ihia na ha na-esote mkpọaha ha na-akowa. Mana mgbe o bula mkpuruokwu ndi a anaghị esote mkpọaha, mara na ha abughizi nkowaha kama ha buzi ahankowa.

Njirimara nkowaaha

1. N'asusụ Igbo, nkowaaha na-eso mkpọaha.
 Ima atụ:
 (3) i. Nwa oma
 ii. Ewu ojii
 iii. Nwaanyị ojoyo
 iv. Ụlọ ukwu
 v. Nwa nta.
 2. Nkowaaha enweghi ike ikwu naani ya buru isiahiri, isi nkebiokwu, nnaputa ma o bu oduahiri.
 Ima atụ:
 (4) i. O ruru ulo ahụ ogologo. (ahankowa)
 ii. Ogologo ya kariri elu ya. (ahankowa)
 iii. Mma nwaanyị ahụ enweghi atụ. (ahankowa)
 iv. Nwaanyị ahụ bu sọ mma. (ahankowa)
 v. Oji nwoke ahụ amaka. (ahankowa)
- Aha ndi a kachara ihe n'okpuru bu ahankowa. Nke a putara na nkowaaha anaghị anọ n'isiahiri ma o bu n'oduahiri.
3. Nkowaaha anaghị eso mkpuruokwu a bu "di" na ndokookwu.
 Ima atụ:
 (5) a. O di ogologo
 b. Ahụ ya di mma.
 Ch. Efere ya di obosara
 d. Ihe ojoyo di njo.
 e. Akwa ya di nkanka.
 f. O di mkpumkpụ.
 g. O di nwayọo
 h. O di ocha.
 4. Nkowaaha anaghị agbanwe ụda ha, mana okwu ndi ozo na-agbanwe ụda ha.
 Ima atụ:
 (6) i. akwa óchá .
 ii. ewu ójií
 iii. nwoke ómá
 iv. ihe ójóó
 v. azụ ókpóó
- E lee anya na nkowaha ndi e ziputara n'elu, a ga-ahụ na ha niile nwegbadoro otu ụdi ụdaolu (ya bu ụdaolu elu elu). Nke a na-egosi na nkowaaha anaghị agbanwe ụda ha na ndokookwu.

1.3.1 Myiri na ndiche di n'etiti nkowaaha na ahankowa

Ahankowa bu aha na-akowa aha ozo ya na ya gakoro na ndokookwu. O na-adị ka nkowaaha nke na-egosi otu ihe di ma site n'onodu ya n'ahiriokwu, o na-arụ ọrụ mkpọaha. Onodu o nwere ike ino na ya bu n'isiahiri ma o bu na mmeju. O na-esokari ngwaa "di" n'ahiriokwu di ka e ziputara n'elu (1.3). O na-etinyekwu nghota gbasara ụdi, nsiripu ma o bu mmetuta otu aha nwere n'ibe ya. Ahankowa nwekwara ike iso ngwaa ozo. Oge ụfodu, o na-eso mbuuzo di ka mkpọaha si eme.

Lee omumaatu ebe ahankowa na-eso ngwaa ozo na-abughị 'di':

- (7) a. Ụcha akwa ya bu ndundu.
 b. Ụlọ ha buru ibu.
 Ch. Ire ya ka njo
 d. Ụgbọala ahụ emeela ochie.
 e. Akwa ya akala nka.

N'ahiriokwu ndi e jiri maa atụ, ahankowa (ucha, ibu, njo, ochie, na nka) di na ha na-esocha ụdi ngwaa di iche iche. 'ndundu' di n'ahiriokwu (a) na-eso ngwaa 'bu'; 'ibu' na-eso ngwaa 'buru' na (b); 'njo' na-eso ngwaa 'ka' n'ahiriokwu (ch); ochie na-eso ngwaa 'emeela' na (d); ebe 'nka' na-eso ngwaa 'akaala' na (e).

Lee omumaatu ebe ahankowa na-eso mbuuzo n'ahiriokwu:

- (8) i. Ihe banyere ogologo nwaanyị ahụ ka a na-ekwu.
 ii. E kwuru maka isiike nwata ahụ na-eme.
 iii. Ha si na mkpumkpụ ya di mma.

- iv. Onyeisi ha kwuru maka omekome nwoke ahụ mere.
- v. Ibe tinyere aka n'obere akpa Agazie.
- vi. O weputara akwa ahụ na nnukwu igbe.
- vii. Onye nkuzi dere ihe na mpempe akwukwọ.
- viii. Njideka chinyere akwa ya na nkirinka akpa.

N'ahiriokwu ndị e jiri maa atụ, ahankowa niile na-esocha mbuuzọ. N'ahiriokwu nke (i), ogologo bụ ahankowa na-esocha mbuuzọ 'banyere'. 'Isiike' bụ ahankowa n'ahiriokwu nke (ii) na-esocha mbuuzọ 'maka'. Na (iii), mkpumkpụ na-esocha mbuuzọ 'na'. 'Omekome' bụ ahankowa n'ahiriokwu (iv) na-esocha mbuuzọ 'maka'. N'ahiriokwu (v-viii), ahankowa ndị a: 'obere', 'nnukwu', 'mpempe', na 'nkirinka' dī na ha na-esocha mbuuzọ n'otu n'otu.

Nkōwaaha n'onwe ya bụ ụdị nkōwa na-akōwa maka aha. Ọ na-akōwa maka ụdị ihe ma ọ bụ ejirimara ihe ma nwee njirimara aha. O nwere ike ịza ajụjụ 'Gini?', ma ọ bụ 'nke ole?' gbasara aha. N'asụsụ Igbo, nkōwaaha na-esotekarị aha ọ na-akōwa n'usorokwu. Ahankowa na nkōwaaha bụcha aha n'ụdị ha; mana ihe e ji amata nke bụ nke bụ site n'ọnọdụ ha na ndokọokwu

Lee ọmụmaatụ ahankowa na nkōwaaha n'okpuru ebe a n'usoro ntulekọrịta.

Ndịiche dī n'etiti Nkōwaaha na Ahankowa:

	Nkōwaaha	Ahankowa
9) a	Anyị gburu ewu ọcha.	Akwukwọ ya dī ọcha
b	Nna m zutara uwe ọhụrụ.	Uwe ọ zutara dī ọhụrụ
ch	Oche ogologo bụ nke m.	Ogologo oche a dī egwu
d	O nyere ya ewu ojii.	Oji ewu ahụ amaka
e	O nwere obi ọjọ.	O nwere ajọ obi
F	Nwoke mkpumkpụ bịa be anyị	Mkpumkpụ ya amaka.

Mkpurukwu ndị a kara ihe n'okpuru nwere ike ịrụ ọrụ dī ka nkōwaaha ma rụkwaa ọrụ dī ka ahankowa. Mgbe ha na-arụ ọrụ dī ka nkōwaaha, ha na-esochi mkpọaha anya. Ma mgbe ha na-arụ ọrụ dī ka ahankowa, ha nwere ike ịnọ n'isiahiri ma ọ bụ n'ọdụahiri.

1.3.2 Nkōwa na ụdị ya n'asụsụ Igbo

Nkōwa bụ mkpurukwu niile na-akōwa mkpọaha. E kewara nkōwa ụzọ anọ ndị a: nkōwaaha, nruaka, mkpokota/nziole, na nkeonye/nkeonwunwe.

(a) **Nkōwaaha:** Nkōwaaha bụ otu n'ime ngalaba nkōwa nke ọrụ ya bụ ikōwa aha. Ọ na-esote karị mgbe mkpọaha ọ na-akōwa gachara. Ọ naghị ebu ụzọ tupu mkpọaha dī ka ọ dī n'asụsụ Bekee. Nkōwaaha anaghị eso ngwaa n'asụsụ Igbo.

(b) **Nruaka:** Nruaka bụkwa ụdị nkōwa e nwere n'Igbo. Ha bụ mkpurukwu na-arụ aka n'ihe a na-ekwu ka o doo anya. Asụsụ Igbo (Izugbe) nwere naanị nruaka abụọ: "A" na "Ahụ". Lee ha n'ahiriokwu:

- (10) i. Ụlọ a bụ nke m.
- ii. Ewu ahụ na-ata ji.
- iii. Ego a bụ nke ya.
- iv. Ụlọ ahụ mara mma.

(ch) **Mkpokota/Nziole:** Mkpokota bụ nkōwa na-agwa anyị ole ihe a na-ekwu maka ya dī, ma ha dī otụtụ ma ọ bụ ole na ole. Mkpurukwu dī ka: dum, niile, imirikiti/imerime, ncha bụcha mkpokota/nziole.

- (11) a. Mmadụ niile bịa.
- b. Ha dum bụcha nke m.
- ch. Imerime n'ime ha abịaghị.
- d. Ha ncha ka o buuru.
- e. Ndị bịa ọgbakọ ahụ dī imirikiti.

(N'olundị, a na-eji ọnụogugu ndị a egosi ole ihe a na-ekwu dī kpomkwem - naabọ, naatọ, naanọ neese, neeri). Ọmụmaatụ ha n'ahiriokwu:

- (12) i. Ji naabọ ka o weere.
- ii. Mmadụ neese ka ha chọrọ.
- iv. Ụlọ neeri bụ nke m.
- v. Ụmụ naasatọ ka nne ya mụrụ.
- vi. Ugboro naanọ ka o churu mmiri.

(d) **Nkeonye/Keonwunwe:** Nke a bụ ngalaba nkōwa na-egosi onwunwe nke e ji nnochiaha eziputa. Ọrụ ya bụ ikōwa onye nwe ihe a na-ekwu maka ya. N'utoasụsụ Igbo, e nwere ike were ha dī ka ngalaba nnochiaha a na-akpọ nnochinkeonye ma ọ bụ ngalaba nkōwa a na-akpọ nkōwa nkeonye.

Ọmụmaatụ:

- (13) i. Ego m ka o ji.

- ii. Akwa anyị dị oke ọnụ.
- iii. Ewu gi amụọla nnwa.
- iv. Azụ ya akwụkwọ ahụ amaka.
- v. Ha nwere ukwu osisi n'ụlọ ha.

N'ahiriokwu ndị dị n'elu, mkpuruokwu (nnochiaha) ndị a kara ihe n'okpuru (m, anyị, gi, ya, na ha) bụcha nkwa na-egosi onye nwe ihe a na-ekwu maka ya.

1.4 Nlebagharị anya na nkwa na nkwaaha n'asụsụ Igbo

N'utoasụsụ Igbo, e nwere ụdị mkpuruokwu dị iche iche na-arụ ụdị ọrụ dị iche iche n'ọnọdụ dị iche iche. E nwere mkpuruokwu ndị na-akpọ aha ihe; nwee ndị na-ekwu ihe mere eme, nwee ndị na-ejikọ mkpuruokwu na ibe ha; nwekwaa ndị na-etinyeso nghota na mkpuruokwu ndị ọzọ. Nkwa so na mkpuruokwu na-etinyeso nghota na mkpuruokwu ndị ọzọ. Nkwa metụtara mkpuruokwu niile na-arụ ọrụ ikwa aha n'asụsụ Igbo. Site na nchọcha e mere, a hatarara na ndị odee dị iche iche na-akwa ihe banyere mkpuruokwu ndị na-arụ ọrụ ikwa aha n'uzo dị iche iche. Ufodu ndị odee na-akpọ mkpuruokwu ndị ahụ nkwa ebe ufodu na-akpọ ha nkwaaha. Nke a mere na ufodu si na nkwa bụ otu n'ime nkejasụsụ Igbo ebe ndị ọzọ na-asị na ọ bụ nkwaaha bụ otu n'ime nkejasụsụ Igbo. Edemede nchọcha a na-ekwusi ike na ebe ọ bụ na e nwere mkpuruokwu ndị ọrụ ha bụ naanị ikwa aha n'asụsụ Igbo, ọ dị mma ka a na-akpokọta ha niile nkwa; ka e werezie nkwaaha dị ka otu n'ime ụdị nkwa e nwere n'asụsụ Igbo dị ka Ubah-Mgbemena (2009); Umeodinka, Ugochukwu, Ogwudile na Ilechukwu (2019); na Udemmadu na Egwuonwu-Chimezie (2022) si kwaa ya. N'uzo dị otu a, nkejasụsụ Igbo bụzi ndị a: mkpọaha, ngwaa, nkwa, nkwa, njikọ, ntinkpu, na mbuuzo. Ebe nkwa dị ka otu n'ime nkejasụsụ Igbo metụtara mkpuruokwu niile na-akwa aha nke ụmụ ya bụ: nkwaaha, nraka, mkpokota, na nkeonye. E lee anya n'omumaatu e nyere maka ụdị nkwa e nwere, a ga-ahụ na ọ bụ naanị nkwaaha na-esochi aha ọ na-akwa anya nke putara na ọnọdụ ya bụ n'azụ aha ọ na-akwa. Ụdị nkwa ndị ọzọ nwere ike igbanwe ọnọdụ ha mana naanị n'azụ aha ka nkwaaha nwere ike ino buru ezigbo nkwaaha. Ụdị nkwa ndị ọzọ nwekwara ike iso mkpuruokwu ọzọ dị ka ngwaa na mbuuzo (lee anya na 1.3.2) mana nkwaaha bụ naanị aha ka ọ na-eso na ndokọ okwu.

1.4 Mmehi

Nchọcha a kpebiri ilebagharị anya n'ihe gbasara nkwa na nkwaaha n'asụsụ Igbo n'ihì mgbagharị anya a na-enwe n'etiti ha abuo. A malitere nchọcha a site n'itulegharị echiche ndị odee dị iche iche n'ime akwụkwọ utoasụsụ ufodu. E mere ka a mata na ndị odee ufodu na-asị na nkwa bụ otu n'ime nkejasụsụ Igbo, ebe ndị ọzọ na-asị na ọ bụ nkwaaha bụ otu n'ime nkejasụsụ e nwere. E mejuputara ebumnobi nchọcha a site n'itucha ihe banyere nkwaaha; iziputa myiri na ndichee di n'etiti nkwaaha na mkpuruokwu ndi yiri ya. A kwaputara ụdị nkwa e nwere n'Igbo ma jirikwa atụ di iche iche gosi nke ọ bula n'ime ha. E wetere nchọcha n'isi njedebe site n'ikwaputa mkpa ọ di inwe nkwekorita banyere nkejasụsụ e nwere n'Igbo na aha izugbe a ga na-akpọ nke ọ bula. Nchọcha a na-akwado ka nkwa buru aha jikoro mkpuruokwu niile na-arụ ọrụ ikwa mkpuruokwu ndi ozo ebe nkwaaha ga-abuzi otu n'ime umu nkwa e nwere n'Igbo. N'uzo di otu a, nkwa ga-abuzi otu n'ime nkejasusụ e nwere n'utoasusụ Igbo. Nke a ga-eme ka mgbagwojuanya nke a na-ebutere ndi nkuzi na umuakwukwo belata.

Edensibia

- Emenanjo, E. Nolue (2015). *A grammar of contemporary Igbo* (Student's Edition). Port Harcourt: M & J Grand Orbit Communication.
- Ezeomeke, S.O. (1999). *Igodo nghota utoasusụ Igbo*. Enugu: Easy Quality Press
- Ezikeojiaku, P. A. (1989). *Fonoloji na utoasusụ Igbo*. Itupeju, Lagos: Macmillan Nigeria Publishers Ltd.
- Ikekaonwu, C., Ezeikeojiaku, P.A., Anosike, Ubani and Ugoji, Jimbo (1999). *Fonoloji na grama Igbo*. Ibadan: University Press.
- Mbah, B.M. & Mbah, E.E. (2014). *Atutu amumamu asusu*. Enugu: University of Nigeria Press.
- Ngoesi, M. C. (2000). *Nchikota ihe omumu nke asusu Igbo*. Nkpor: Optimal Press.
- Nwachukwu, J.C. (2015). "The phonosyntactic analysis of Igbo adjectives". Accessed on 26/11/2024 from: <https://www.iwemi.com>changepcurrency>the phonosy...>
- Uba-mgbemena, A. (2006). *Ntala usoroasusụ Igbo*. Obosi: Pacific College Press.
- Udemmadu, T.N., na Egwuonwu, G.N. (2022). *Utoasusụ na usorookwu Igbo*. Onitsha: Durability prints.
- Ume, I. A. O., Ugoji, J. U. na Dike, G. A. (1989). *Umị nkwa utoasusụ Igbo*. Onitsha: Kawuriz & Manilas Publishers.
- Umeodinka, U.A. na ndi otu ya (2019). *Kpokopi utoasusụ Igbo na ntughari*. Divine Press: Awka.
- Umeodinka, U.A. (2021), "Corpus-based contrastive analysis of Igbo and English adjectives". Accessed on 26/11/2024 from: <https://www.researchgate.net>348>
- Umeodinka, U.A. & Nwobu, E.U. (2023). "A contrastive analysis of the syntax of German and Igbo adjectives". Accessed on 26/11/2024 from: <https://journals.unizik.edu.ng>